

Nazım Plandan Nesir Projelere *Kentsel Tasarım*

Yüksek Şehir Plancısı

Ali VARDAR

ABSTRACT

Urban Design: Between Master plan and Random Projects

Municipalities and planners in fast expanding Turkish cities have mainly been busy with regulating urban growth and trying to define quality and quantity of land use by developing two-dimensional legal plans. Three-dimensional visual projections that are formed as a result of a collective performance with other participants (citizens, investors, land-owners, politicians) are rare. The recently emerging urban issues, especially in the revitalizing areas, make it necessary to redefine the role and the products of city planning institutions.

A new task for urban planners is to create a project-oriented teamwork to develop a mid-scale planning during the formal or informal planning process. Urban design is the basic communication tool to reach the common objectives among participants in such process. In addition to the scale and the contents of the design product, the steps of communication need to be adjusted and effectively defined by the specific project goals. This tool helps to formulate and to reach an agreement on visual objectives of a particular urban project or a master plan for that area. Urban Design, which is a part of preliminary urban development process, allows the participants evaluate the proposed changes for the urban space better and it is expected that more municipalities will integrate project-oriented urban design process in the Turkish planning practice.

Kent Geliştirmenin Bir Aşaması Olarak Kentsel Tasarım

Dilimizde “planlama” kavramı eski tabirle “tanzim etme”, “nizam verme”, “tertip etme” anlamına gelen “düzenleme” fiilini çağrıştırır ve yapılan iş halk arasında mühendislerce yapılan bir hendese işi olarak algılanır. Buna karşılık “tasarım”ın sadece bir düzenleme ve dizme zanaatı olmadığı, onun ötesinde yaratıcı bir eylem (sanat) olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Böy-

lece kent planlaması ve kentsel tasarım işleri genellikle, biri teknik, diğerini sanat vurgulu, iki farklı uğraşı olarak algılanır¹. Oysa bu iki öge de “kent geliştirme” işinin farklı aşamalarıdır; ayrı uzman ve ekiplerce yapılsa bile aynı sürecin içinde yer alırlar. Kent geliştirme faaliyetinin sadece fen ve sosyal bilimlerin analiz ve sentez yöntemlerini ve yaratıcı tasarımsıları içeren bir iş olmakla kalmadığını, ayrıca farklı başka disiplinlerin yöntemlerini ve politik tercihleri de kapsayan bir süreç olduğunu en iyi şehir plancıları bilir. Her ne kadar farklı bakış

açılımlarına ve hedeflere göre farklı tanımlar mümkün olsa bile, genel olarak, kentsel tasarım yeni kent parçalarının oluşmasına ve mevcutların geliştirilmesine yönelik proje üretme ve uygulama etkinliği olarak tanımlanabilir².

Yazının amacı, kentsel tasarım kavramının ortaya çıkışına kısaca değindikten sonra kentsel projelerle kent tasarımının iç içeliğinin altını çizmek, bugün ülkemizdeki kent planlama ve geliştirme süreçlerinde kentsel tasarımın olması gereken taşıyıcı rolünü vurgulamaktır. Tasarım konu ve vesilelerinin çeşitliliği yurt içi ve yurt dışı örneklerle sunulacaktır. Tasarım içeriğinin ve tasarım sürecinin amaca göre değiştiği, her özel durumda, somut kentsel gelişme hedef ve projeleri ışığında, bu öğelerin yeniden tanımlanması gerektiği hatırlatılacaktır.

Kavramın Ortaya Çıkışı

Kentsel fiziki çevreyi şekillendirmek için soyut kent planlamasıyla somut mimarlık projeleri arasındaki ilişkileri kurmaya yönelik “kentsel tasarım” eyleminin adı dilimize muhtemelen aynı anlamı taşıyan İngilizce “urban design” kavramının tercümesiyle girmiştir. İlgili literatürden bu kavramın bugünkü anlamda ilk kez 1956 yılında ABD’de, Harvard Üniversitesi’nde yapılan ve planlamanın fiziki boyutunun öne çıkartıldığı kentsel tasarım konferansında tartışıldığını okuyoruz³. Daha sonra bu kavram 1957 yılında Amerikan Mimarlık Enstitüsü (American Institute of Architecture) yayınlarıyla meslek kamuoyuna ulaştırılıyor ve 1960’larda Kevin Lynch ve Jane Jacobs’un, 70’lerde Christopher Alexander, Leon ve Rob Krier, Robert Venturi ve diğerlerinin çalışmalarıyla daha geniş çevrelere yayıldığını görüyoruz⁴. Kentsel tasarım tartışmalarının Amerika’da ortaya çıkış nedeni, o yıllarda ABD kentlerinde uygulanan “modern” mimarlık ve planlama anlayışına ve fiziki boyutu ihmal

edilmiş bir kent planlama pratiğine tepki olarak açıklanabilir. Bu tartışmalarda kendisi plancı olmayan Jane Jacobs’un ifade ettiği ana tezler belirleyici rol oynuyor. Jacobs’a göre kentlerin canlı ve yaşanabilir olabilmesi için o günlerde ihmal edilen özellikle şu koşulların yerine getirilmesi gerekiyor:

- Kentsel dokuda yüksek yoğunluk sağlanmalı,
- Kentsel fonksiyonların karışımı ve çeşitliliği hedeflenmeli,
- Küçük ölçekte, yaya insanları ön planda tutan yapılaşmalar planlanmalı,
- Eski yapıların planlama sürecinde dikkate alınmalı ve değerlendirilmeli.

Jacobs’a göre ekonomik ve sosyal çeşitlilik kentlerin yaşamı için hayati önem taşıyor ve fiziki planlamalarla (yani kentsel tasarımlarla) kentlerdeki canlılığın desteklenmesi gerektiğini belirtiyor⁵. Jacobs’un bu ilkelerini değerlendirebilmek için 2. Dünya Savaşı sonrası kentlerin gelişiminde esas alınan “modernlik” kavramlarına göz atmakta yarar var.

Avrupa’da kentlerin inşa edilmelerinde dikkate alınan ilkelerle ilgili tartışmalar, uygulamalar ve yayınlar 19. yy’dan başlayarak 20. yy.ın ilk yarısında modernlik tartışmalarıyla birlikte sürü-

Resim 1: Ildefons Cerda’nın 1863 Barselona genişleme planı

² Kentsel tasarımın tanımla ilgili olarak bakınız: Vardar, Ali; “Kentsel Tasarımın Farklı Çehreleri”, Planlama 97/2; sayı 16, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara

³ www.udg.org.uk

⁴ Arida Ayssar, Quantum City, London 2002, S. 108; www.quantumcity.com

⁵ Wickersham, Jay; Jane Jacob’s critique of zoning: From Euclid to Portland and beyond; Boston College Environmental Affairs Law Review; Summer 2001

yor. 19. yy.ın uygulayıcılarından iki isim -her ne kadar bugünkü anlamda tasarımcı olmasalar da- gerçekleştirdikleri işler bakımından ön plana çıkıyor: Paris’i yeniden yapılandıran Hausmann⁶ ve 1859 Barselona genişleme planının müellifi Cerdà⁷ Avrupa’nın iki büyük kentinin gelişme çerçevelerinin kurulmasında belirleyici rol oynadıkları için incelenmeye değer kişilikler. Daha sonraki yıllarda özellikle Sitte⁸, Stübben⁹ eserleri, 1928 de İsviçre’nin La Sarraz Şatosundaki 1. CIAM (Uluslararası Modern Mimarlar Birliği – Congres Internationaux d’Architecture Moderne) bildirisi¹⁰, 1933 yılında Patris II vapurunda yapılan CIAM 4 toplantısından sonra Le Corbusiers’in kaleme aldığı ve literatürümüzde “Atina Bildirgesi” olarak anılan “La Charte d’Athènes”¹¹ Avrupa’da kent tasarımıyla ilgili tartışmaların ana referansları olarak belirtilebilir.

Her ne kadar Atina Bildirgesi’nde kent planlama “iki boyutlu değil, üç boyutlu bir bilim” olarak tanımlansa da (Madde 82) özellikle işlevselliği ve kentsel dört ana işlevin (konut, dinlenme, çalışma ve ulaşım) birbirlerinden ayrımını savunan, yapıların planlanmasında güneşi, açık hacimleri ve yeşili ön planda tutarak geleneksel kent dokularından uzaklaşmış uygulamalar sonucu gerek ABD’de gerekse Avrupa’da 1960’lardan sonra modern kent planlama yaklaşımına eleştiriler arttı. Jacobs’ un yukarıda başlık olarak verilen eleştirileri de kentlerin yeni yapılaşmalarında var olana duyarsız planlama anlayışına yöneliktir. Bu bakımdan ABD’de doğan “kentsel tasarım” yaklaşımının kentlerin mevcut potansiyellerini göz ardı eden modern yaklaşıma bir tepki olarak doğduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bu yazının amacı kentsel tasarımın tarihi gelişmesi üzerinde durmak olmadığı için, sadece kavramın çıkış noktasını hatırlatmak üzere belirli referans isimleri anmakla yetiniyoruz.

Tasarımın Değişkenleri

Kavramların ve adlandırmaların nispeten yeni olmalarına karşın, kentsel tasarım ya da kentsel çevreyi şekillendirme işinin kendisinin çok eski olduğunu biliyoruz. İlk ortaya çıkışından beri kentler, ya hemşerilerin kendi çabalarıyla kendi kendilerine, ya da uzmanlarının katkı ve yönlendirmesiyle tasarlanmış bir değişim ve gelişim içindedirler. Ülkemizde genellikle tesadüfi oluşumlar, tek amaca yönelik projelendirmeler sonucu oluşan kentsel çevrede, yapıların ve ara mekanların birbirleriyle ilişkisini kuran, bütüncül tasarım ürünlerine pek nadir rastlanıyor.

Tasarımlar ülkemizde henüz pek sık görülmeyen, ancak önümüzdeki yıllarda Avrupa kentlerindeki uygulamalar gibi artması beklenen, kentsel gelişme projelerinin ayrılmaz öğeleridir. Böylece herhangi bir kentsel projeye dönük olarak hazırlanacak tasarımın değişkenlerini (ölçek, proje ifadesi ve içeriği, farklı uzmanlık alanlarının katkısı, iletişim süreci, katılım, bağlayıcılık vs.) parçası olduğu kentsel gelişme projesinin amacı belirler.

Muhtemel Amaçlar

Kentsel tasarım farklı amaçlar için yapılabilir¹²; yaygın hedefler şöyle sıralanabilir:

- Kentsel alanlardaki yatırım veya arsa pazarlama kararlarına temel oluşturmak,
- hukuki planlama belgelerinin (imar planları) elde edilmesi,
- kentsel gelişmeye yönelik fikir üretmek, alt projeleri tanımlamak ve olabilirliklerini sınamak,
- planlanan büyük projelerin kentle ve yakın yakın çevresiyle bütünleşmesini sağlamak,
- mevcut kentsel kimlik profilini güçlendirmek veya yeni mekansal kimlik profili oluşturmak,

⁶ Benevolo Leonardo, Geschichte der Architektur des 19. und 20. Jahrhunderts, Band 1, 1994, s. 107

⁷ Cerdà, The Barcelona Extension (Eixample); Generalitat de Catalunya, Barcelona 2001

⁸ Sitte Camilo, Der Staedtebau; Wien 1909; Reprint Braunschweig; Wiesbaden 1983

⁹ Stübben, Joseph, Der Staedtebau. Reprint der 1. Auflage von 1890. Braunschweig, Wiesbaden 1980

¹⁰ Le Corbusiers “Charta von Athen” Texte und Dokumente, Kritische Neuausgabe, Herausgegeben von Thilo Hilpert 2. Auflage, Braunschweig /Wiesbaden 1988

¹¹ a.g.e.

¹² Kentsel tasarımın işlevleriyle ilgili olarak bakınız: Vardar, Ali; “Kentsel Tasarımın Farklı Çehreleri”; Planlama 97/2; sayı 16, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara

- yerel politik karar vericilere tavsiye ve öneri getirmek,
- uygulamaya dönük inşaat projelerini hazırlamak.

Tek bir işveren için uygulamaya dönük kentsel tasarımlar olmakla beraber, genelde kentsel tasarım bir alandaki mekansal gelişme hedeflerini ana hatlarıyla tanımlayarak, tüm arsa sahiplerinin ve yatırımcıların kolektif performansına ve münferit projelerine esnek bir çerçeve oluşturmak için yapılır.

Kentsel tasarım her ne kadar mimarlıkla iki boyutlu kent planlama arasında bir “ara ölçek” gibi görünse de, kentsel tasarım projelerine özgü tek bir mekansal planlama ölçeği yoktur; ele alınacak kentsel projelerin tanım ve hedefleri tasarım projelerinin ölçeğini belirler. Önemli olan üç boyutlu mekansal gelişme hedeflerinin amaca yönelik yeterli ölçüde görsel ifadesidir. Önerilerin hassaslık ve somutluk derecesi, tasarımın uygulama aşamasına yakınlığıyla doğru orantılıdır. Genellikle kentsel tasarım projelerinin hedefleri daha sonraki yatırım aşamasında mimarlık, peyzaj düzenleme ve altyapı projeleriyle somutlaştırılacağı için önerilerde esneklik esastır. Mekansal hedeflerin kavranmasını sağlamak için önceden geliştirilmiş benzer proje örneklerinden veya tipolojilerden yararlanılabilir.

Kent parçalarının şekillendirilmesiyle ilgili meselelerin çok boyutluluğu ve konunun farklı disiplinleri ilgilendirmesi nedeniyle tasarımlar ayrı uzmanlık alanlarını kapsayan takım çalışmasıyla yürütülür. Özellikle kentsel meydan tasarımlarında kent peyzajcılarıyla altyapı mühendislerinin birlikte çalışması esastır.

Tasarımların referans noktası projenin yer aldığı kent parçası olduğu için, projeler tek başlarına değil, kentsel bağlamda ele alınırlar. Kent gelişme sürecinde daha sonra bireysel yatırımcıların parselleri için hazırlanacak mimarlık ve uygulama projelerinin birbirleriyle bütünleşmesi kentsel tasarım konsepti çerçevesinde olur. Kentsel tasarımın ana özelliği sürece katılımcılardan beklenen kolektif performansa zemin oluşturmasıdır. Kentsel tasarım konsepti (kavramı /yaklaşımı) ayrıca

verilecek imar hakları için gerekli yasal belge olan “imar planları” na da bir temel oluşturmak durumundadır.

Kentsel tasarım çerçevesinde herhangi bir kent parçası için bütüncül vizyon arayışları olabileceği gibi tekil kentsel proje uygulamalarına yönelik ayrıntılı gerçekleştirme projeleri de hazırlanabilir¹³. Yurt dışında bazı örneklerde kentsel gelişme önceliği olan alanlar için bir taraftan enformel (gayri resmi) kentsel tasarım nazım planları (masterplan) yapılırken, diğer taraftan da bu bütünsel hedefin gerçekleşmesine dönük noktasal somut alt projeler geliştirilmektedir. Örneğin kent yenileme konseptleri (taslakları, kavramsal projeleri), meydan ve sokak düzenlemeleri alt ölçek düzenlemelerine örneklerdir. Burada söz konusu olan yukarıdan aşağıya doğru emir komuta zinciri içinde birbirini belirleyen planlar değil, karşılıklı olarak birbirlerinin hedef ve gerçekleştirilme süreçlerini sorgulayan, sınavan ve uygulamalarla birbirlerini güncelleştiren alt ve üst projelerdir. Bu tür projeler arası diyalogların ortaya çıkabilmesi için zamana yayılmış, uygulamaya dönük kentsel gelişme projelerine ihtiyaç vardır. İlk aşamada kentsel tasarım dilinde çalışılan farklı ölçeklerdeki resmi bağlayıcılığı olmayan planlar, daha sonra bürokrasi içinde, yerel politikada ve kamuoyundaki tartışmalarla olgunlaşarak bağlayıcı planların da hazırlık aşamasını oluşturmaktadır.

Hangi Alanlarda Kentsel Tasarım?

Kentsel tasarım kent gelişme sürecinin ayrılmaz bir parçası olmakla beraber ülkemiz kent planlamasında bu ara ölçekten yeterince yararlanılmaz. Planlanan yapıların ruhsatlarını alabilmek için kentin düzenli değişen her yerinde bilinçli veya bilinçsiz tasarım faaliyetleri cereyan etmektedir: Toplu konut ve sahil siteleri, düzenlenen parklar, küçük sanayi siteleri, kamu yapıları, çarşılar, metro inşaatları, kavşaklar, iş yapıları vs kolektif kentsel tasarım süreçlerinin bir parçası olmaksızın, çoğunlukla sadece yatırımcısının koyduğu hedefe yönelik hazırlanmış, olağan, münferit projeler olarak her gün karşımıza çıkmaktadır. Kentlerin sıradan alanlarındaki projeler çoğunlukla önceden

**Kentsel
tasarım
kent
gelişme
sürecinin
ayrılmaz
bir parçası
olmakla
beraber
ülkemiz
kent planla-
masında bu
ara ölçekten
yeterince
yararlanıl-
maz**

¹³ Vardar, Ali; “Kentsel Tasarımın Farklı Çehreleri”; Planlama 97/2; sayı 16, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara

kentsel tasarımdan geçmeksizin tanımlanmış plan haklarına göre (imar planı) belediyelerce onanırlar. Böylece içinde yer aldığı özgün kentsel çevreyle bağlantılarını yeterince kuramamış yapılaşmalar oluşur. Kentlerin hızla büyüdüğü süreçlerde imar planlarına esas olacak özel ayrıntılı tasarım çalışmalarının yapılmaması genişleme alanlarının büyüklüğüne ve belediyelerin olanaklarına bakarak doğal karşılanabilir.

Ancak kentlerin özellikle değişmesi beklenen veya önemli kimlik ve gelişme potansiyelleri barındırdığı için, diğer kesimlerden daha “düzenli” değişmesi istenen benzeri az bulunan alanları daha da özenli planlamaları hak ederler. Tasarıma konu olacak bu özgün kent kesimleri hem sundukları potansiyellerin doğru değerlendirilmesi, hem de bu alanlara yatırım yapacak kişi ve kuruluşlar arası ortak hedeflerin saptanması bakımından kolektif tasarım süreçlerinde ele alınmalıdır. İstenen ortak tasarımın gerçekleşmesinde rol oynayabilecek tüm aktörler sahneye konan süreçte belirlenen ortak hedefler çerçevesinde kendilerine düşen katkıları yapmak durumundadır. Elde edilen tasarımın uygulama başarısı aktörlerin takım oyunundaki ortak performanslarına bağlıdır. Böyle süreçlerde kent plancıları sadece tasarımcı değil, aynı zamanda aktörler arası iletişim ortamını hazırlayan bir arabulucu, sürecin sahneye koyucusudur. Tasarımdaki özen hem içerikte hem de süreçte erişilen kaliteyle ölçülmekle beraber, niteliğin ana belirleyicisi uygulama sonucudur. Kentsel tasarıma konu olması gereken öncelikli mekanlar ağırlıklı olarak iki başlıkta toplanabilirler:

- Konumları itibariyle sundukları potansiyel yüksek gayrimenkul fiyatları dolayısıyla ekonomik açıdan beklenen yapılaşmaları kendi kendilerine finanse edebilecek, kentin güzide yerlerini oluşturan alanlar. Örneğin İstanbul’un Haydarpaşa, Tophane gibi kıyı kesimleri kentin “seçkin” yerleridir. (Verimli alanlar)
- Yaşam şartları açısından ortalama kent standartlarının altında olanaklar sunan, emlak piyasasında düşük değerleri olduğu için henüz yatırımcıların ilgisini çekmeyen çöküntü halindeki özgün alanlar. Bu tür alanlara örnek olarak özellikle bir çok Anadolu kentinde bulunan ve içinde çoğunlukla eski

ve özgün yapıların yer aldığı viran sit alanı gösterilebilir. (Verimsiz alanlar)

Yatırımların geri dönüşlü olduğu mümtaz yerlerde belediyenin girişimiyle yapılacak tasarımlarla özel yatırımcılara, içlerinde kamu yararıyla girişimci çıkarının dengelendiği, kentin genel gelişme hedefleriyle tutarlı proje çerçeveleri tanımlanabilir. Böylece bu tür yerlerde üzerinde anlaşma sağlanmış bir kentsel tasarım konsepti (yaklaşım ve hedefi) olmadığı durumlarda ortaya çıkabilecek ve tüm kentin imajını etkileyebilecek muhtemel olumsuz değişikliklerin önü alınabilir, kentin cazibesi geliştirilebilir.

Son örneklerde görüldüğü gibi kentsel tasarım projeleri mal sahibi ilgili kurumlarca, elindeki gayrimenkulları değerlendirmek için de hazırlanabilir. Tasarım sonucu alanların pazarlanmasını sağlayacak gayrimenkul değerleri oluşturulur. Bu gibi durumlarda yerel yönetimlerin ve yerel politikanın tasarım sürecinin başından sonuna kadar belirleyici rol almaları şarttır. Aksi takdirde planlama girişiminin özel çıkarlara bırakılması, kamu – özel çıkar dengelerinin adil kurulamamasına yol açarak, projelerin demokratik denetimleri ve içerikleri konusunda kuşku doğar. Bu bakımdan özel kişi ve kuruluşlarca yaptırılacak kentsel tasarım projelerinde, tasarıma veri olacak niteliksel ve niceliksel programatik gelişme hedeflerinin belediyelerle mal sahibi kişi veya kurumlar arasında işbirliği ve mutabakatla hazırlanması esastır. Sürece hemşerilerin katılımını sağlayacak olanakların kurgulanması ve meraklı kamuoyuyla iletişimin canlı tutulması, planlama kararlarının yurttaşlarca benimsenmesine yardımcı olur.

Birden fazla mal sahibinin bulunduğu ve değişim beklentileri sunan, tüm kent ölçeğinde “müstesna” olarak nitelendirilebilecek alanların geliştirilmesinde de imar planı ötesi kentsel tasarım yöntemi yararlıdır: Ortaklaşa tasarım yapılmaksızın, mal sahiplerinin kendi parsellerinin yapılaşmasına dönük hazırlayacakları tekil projelerle, ne kentsel tasarımın tüm mal sahipleri için kazandıracığı sinerjik etkiler, ne de müşterek çevrenin kimlik profili oluşabilir. Kolektif tasarım sonucunda alt projeler için öz ve biçime yönelik birlikte düşünülmüş hedefler konularak tasarlanan kesimin müşterek kimliği ortaya çıkartılabilir, bu seçkin çevrede mevcut değerler daha dikkatli korunarak, aynı zamanda münferit gerçekleştirilecek projeler

arası entegrasyon sağlar. Özenle tasarlanacak mekanın varan olan “ruhu” (genius loci) korunarak daha da geliştirilebilir.

Tarihi çevrenin geliştirilmesine yönelik projeler en azından başlangıç aşamasında ekonomik geri dönüşlü olmadıkları için, gerçekleştirmeleri ancak mali kaynakların bulunmasına, kamunun özel kesime finansman desteğine ve kaynakların proje hedefleri doğrultusunda eşgüdümlü kullanılmasına bağlıdır. Kentsel tasarımda finansman kaynaklarının göz ardı edilmesi durumunda gerçekçi olmayan projeler yaratılarak, kamuoyunda planlamanın inandırıcılığı sarsılır, vatandaşlar mağdur olabilirler. Strateji olarak ilk aşamada istenmeyen gelişmelerin durdurulması ve ikinci aşamada istenen gelişmelerin mali desteklemelerle teşvik edilmesi makuldür¹⁴. Sadece yasakçılığa dayanan plan kararlarının getirdiği olumsuzluklar herkesçe bilinmektedir. Sınırlı kaynakların belirli kriterlere göre tespit edilmiş gelişme öncelikli teşvik alanlarına yönlendirilmesi yurt dışında yaygın bir uygulanan olup, Avrupa Birliğinin fonlarının kullanılmasına da olanak sağlar. Kamu destekli kent yenileme süreçlerinde hazırlanan kentsel tasarım konseptleri (kavramsal projeleri) planlamanın finansman, organizasyon, teşvik vs boyutlarının belirlenmesinde taşıyıcı rol üstlenir.

Tematik Planlama

Kentsel tasarımın diğer bir konusu “tematik” planlama olarak adlandırabileceğimiz, kentteki belirli bir sorunun çözümü veya bir potansiyelin değerlendirilmesi için yapılır. Enformel bir süreç dahilinde uygulamalara geçmek amacıyla **tek konuyu** ön planda tutarak farklı disiplinler arası işbirliğiyle hazırlanan kentsel projelere ve eylem planlarına bir çok örnek verilebilir:

- Çocukların veya yaşlıların gereksinmelerine dönük, onların yaşam koşullarını iyileştirici projeler,
- çarşı veya kentsel meydanları canlandırma planları,

- turistik kentsel altyapıyı cazipleştirme konseptleri,
- trafiğin olumsuz etkilerini azaltıcı, ana bisiklet ve yürüyüş yollarının altyapısını oluşturacak projeler,
- yeşil alanlar sistemini kurma projeleri,
- arkeolojik alanları kente kazandırma projeleri

özel uzmanlarla çalışmalar gerektiren ilk aklı gelen örneklerdir.

Ayrıca kentlerimizdeki akarsu, göl ve deniz kıyılarının çoğunluğunun bugünkü kötü durumu bu kesimlerde öncü projeler hazırlamayı zorunlu hale getirmektedir. Örneğin Ankara'nın ortasından geçen çaylar hala çöp ve moloz dökülen alanlar olarak kullanılıyor; birçok kentte akarsular bilinçsizce kapatılıyor ve yer altına alınıyor. Turizm kent veya kasabası olduğu ileri sürülen birçok yerde turist ve yurttaş denize ulaşamıyor. Oysa su kıyılarının kentlerin en seçkin alanlarını oluşturduğunu kentlilere gösterecek projelere ihtiyaç var¹⁵. Büyük kentlerimizde sel felaketlerini önlemek için yapılan dere ıslah çalışmaları sadece bir altyapı projesi olarak değil, aynı zamanda bir kentsel peyzaj projesi olarak ele alındıklarında kentler için çok cazip dinlenme ve ekolojik alanlar ortaya çıkabiliyor¹⁶. Kıyı kullanım sorunları ve çözümlerdeki yetersizlikler sadece ülkemizle sınırlı olmadığı için akarsu kenarlarını çevre insanlarını da önlemlerin geliştirilme sürecine katarak kente kazandıran örnek projeler Avrupa Birliği fonlarından da teşvik edilmektedir¹⁷. Kentsel tasarım projeleri bu tür hazırlıklar için en uygun dildir. Benzer şekilde başka konuları ön plana alan proje örnekleri daha çoğaltılabilir.

Ülkemizde Kentsel Tasarım Çalışmalarına Bir Bakış

Gerek belediyelerin mali olanaksızlıkları, gerekse anlayış alışkanlıkları nedeniyle kentsel tasarımların parçası olduğu kentsel projeler, yani belediye-

Özenle tasarlanacak mekanın varan olan “ruhu” (genius loci) korunarak daha da geliştirilebilir

¹⁴ Vardar Ali, Kentlerin Yenilenmesi Üzerine, Şehir Kent Kültürü Dergisi, Sayı 19, Eylül 1988, İstanbul; s. 82-85

¹⁵ Bir akarsu kenarı projesi için bakınız: Zir Vadisinin Düşündürdükleri: Vardar Ali, İletkent, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, Sayı 4-6, 1997, s. 11

¹⁶ Milliyet Gazetesinde 30.8.2005 de yayınlanan bir haberde sadece İstanbul'da 400 kilometrelik dere için 2 milyar dolarlık yatırım gerektiği ileri sürülüyor ve İSKİ'nin 2005 yılı yatırım programında 242 milyon YTL ayrıldığı belirtiliyor Bu kaynaklar kısmen kentsel gelişme projelerine entegre edilebilir.

¹⁷ www.b-sure-interreg.net

Resim 2: İzmir Agora ve Çevresi Koruma Geliştirme ve Yaşatma Projesi 2002 yılından beri sürdürülüyor

Resim 3: İzmir Kemeraltı bölgesinde İzmir Büyükşehir ve Konak Belediyelerince yürütülen yenileme çalışmaları

Resim 4: İstanbul Karaköy'ün bir kentsel geliştirme projesi çerçevesinde ele alınması gerekiyor

lerce birden fazla yatırımın aynı çerçevede planlanmasını sağlayan projeler, ülkemizde yaygın değildir. Belediyelerin kentsel proje uygulaması konusunda bir fikir edinmek isteyenler belediyelerimizin web sayfalarında küçük bir tura çıkarak genel bir izlenim edinebilirler¹⁸.

İnternet ortamında yer alan projelerin yanında şu aralar kamuoyunu meşgul eden birkaç kentsel tasarım projesine değinmek konuların ve süreçlerin çeşitliliğini sergilemek bakımından yerinde olur: İstanbul'da Karaköy Limanı ve Salıpaza-

¹⁸ Örneğin bazı belediyelerin web sayfalarında yaptığımız küçük bir gezintinin sonuçları şöyle sıralanabilir:

- Kentsel projeler belediyelerin web sayfalarında nadir görünüyor; söz edilen projelerin tanıtımı yetersiz: Hemen hemen hiçbir belediye web sitesinde "kentsel projeler" başlığı altında bütüncül, çok boyutlu projelerden söz edilmiyor. Sadece İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Kadifekale çalışması kentsel proje niteliğinde. İzmir, Konak kesimindeki yenileme çalışmaları, Agora bölgesinde arkeolojik çalışmaların kentsel proje çerçevesi içinde ele alınması, liman bölgesi için düzenlenen yarışma gibi konularla kentsel proje çalışmaları bakımından önde giden kentlerimizden biri.
- Kentsel tasarım projeleri olarak adlandırılan projeler Trabzon, Kadıköy, Gaziantep Sitelerinde olduğu gibi sadece kıyı, sokak meydan düzenlemeleri ya da tek yapı ölçeğindeki uygulamalara yönelik, bütüncül yaklaşımdan uzak alt yapı projelerine yönelik tanıtımlar,
- Tarihi dokunun çok yoğun olduğu Afyon, Şanlıurfa, İstanbul Beyoğlu ve Eminönü belediyeleri gibi belediyelerin sitelerinde bile tarihi çevre koruma planlarıyla ilgili açıklama ve tanıtımlar yok. Birçok sitede projelerden çok belediye başkanları tanıtılıyor ve kent gelişmesiyle ilgisiz konular ele alınıyor. Eminönü Belediyesi sayfasında tarihi yarımada kentsel tasarım proje çerçevesinde tüm bina cephelerinin boyanması amaçlandığı belirtiliyor.
- Kent tasarımına yönelik proje yarışmalarının tanıtımları belediye sitelerinde yer almıyor.
- Kentsel gelişme stratejileri, kent bütünü veya semt gelişme konseptleri tanıtılmıyor,
- Kentsel projeler çerçevesinde belediyelerin hemşehrilerle iletişim arayışı yok.
- Üsküdar Belediyesi gibi bazı belediyeler de ne kadar hızlı planlama yaptıklarını kamuoyuna övünerek duyururken planlamanın ciddiyeti konusunda kuşku yaratıyorlar: Örneğin 29.9.2005 de Üsküdar Belediyesi web sayfasında yer alan bir habere göre Büyük - Küçük Çamlıca Bölgesinin 350 hektarlık 1/1000 ölçekli uygulama imar planının yapımına Planlama Müdürlüğüne 15.8.05 tarihinde başlanıp, 31.8.05 tarihinde tamamlandı ve plan 16.9.05 de Büyükşehir Belediyesine onanarak 32 günde "hayata geçirildiği" vurgulanıyor. Bunca büyük bir alan için bu ölçekte bir planı bu kadar kısa zamanda yasal belge olarak hazırlamak tüm dünya çapında bir "başarı" (?) olmalı. Zira tasarımların hazırlanması, planların kamuoyuna duyurum ve askı süreleri, plan içerikleriyle ilgili kurumların muvafakatının sağlanması, yerel politikacıların planlama içeriğini seçmenleri açısından değerlendirmeleri vs için gerekli süreler düşünüldüğünde sonuca şaşmamak elde değil. Bu bakımdan bu planlama sürecinin üniversite projelerinde değerlendirilmesinde büyük yarar var.

rı'nın arasında kalan yaklaşık 10 hektarlık liman alanının bir "turizm bölgesine" dönüştürülmesi amacıyla birkaç yıl önce Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) Tabanlıoğlu Mimarlık bürosuna bir kentsel tasarım projesi hazırlattı. Projeye yaygın kamuoyu ilgisi ancak özelleştirme ihalesinin Ağustos 2005'te sonuçlanmasından sonra ortaya çıktı¹⁹. Bir uluslararası şirketler birliği tarafından 49 yıllığına kiralanarak ilk üç yılda 300 – 400 milyon dolarlık yatırımlarla rıhtım ve çevresinin turizm ağırlıklı işlevlerle yeniden yapılandırılmasını öngören proje basında geniş yer buldu. Gazetelere yansıyan tartışma konusu projenin içeriğinden çok, projenin hazırlanma, onanma ve ihale süreciyle ilgili. Özellikle alanın turizm bölgesi statüsünden dolayı belediyenin yetkisiz kalması tartışılıyor ve imar planlarını hazırlama yetkisinin 5398 sayılı Kanun Hükmündeki Kararı'ya göre Özelleştirme İdaresi Başkanlığına (ÖİB) bırakılmasının hukuka uygunluğu sorgulanıyor²⁰. Tophane – Salıpaazarı kesiminin 17.2.1995 tarihinde Bakanlar Kurulunca "Turizm Merkezi" olarak ilan edildiği²¹ göz önüne alındığında, projenin hazırlık sürecinin on yılı geçtiği hesaplanabilir.

Belediyelerin ve dolayısıyla kent demokratik denetiminin devre dışı bırakıldığı bir diğer güncel proje Galataport'un karşısında Haydarpaşa'da sahneye konuluyor. Belediyece 2001 yılında düzenlenen tasarım yarışması göz ardı edilerek, merkezi yönetimce kamu elindeki liman alanlarından ekonomik olarak en yüksek geliri sağlamak üzere mimar Şefik Birkiye'ye bir tasarım konsepti (kavramsal planı) hazırlatılıyor²². 17.9.2004 tarihinde kabul edilen 5234 sayılı yasanın geçici 5. maddesiyle bu alan için imar düzenleme yetkisi Bayındırlık ve İskan Bakanlığına veriliyor²³ ve İstanbul Büyükşehir, Kadıköy ve Üsküdar Belediyeleri devre dışı bırakılıyor. Planlama sürecine belediyelerin katılmamasının yanında proje içeriğiyle ilgili eleştiriler de yoğun: Özellikle o bölgenin ve yakın çevresinin özgün niteliklerinin tasarımda göz önüne alınmaması ve kule yapılar önerilmesi eleştiriliyor. Proje mimarı

Resim 5: Karaköy kentin en özgün mekanlarından biri olmakla beraber potansiyeli yeterince kullanılmıyor

Resim 6: Galataport Projesi çerçevesinde düzenlenecek meydanın saat kulesi

Resim 7: Galataport Projesi çerçevesinde ele alınacak alanın mevcut durumu

¹⁹ Milliyet 25.8.05;17.9.05, 20.9.05; 22.9.05; Radikal 17.9.05; Vatan 18.9.05; Cumhuriyet 19.9.05

²⁰ Milliyet, 30.9.2005

²¹ Cumhuriyet, 19.12.1995

²² Radikal 3.9.2005

²³ www.mimarlarodasi.org.tr

Resim 8: Marmaray Projesinin istasyonlarının çevreyle ilişkileri kentsel tasarım projelerinde ele alınmalı

Resim 9: Marmaray Projesinin İstasyonunun yer alacağı meydana arkeolojik kazılar yürütülüyor

kule yapıların olmadığı yeni bir öneri üzerinde çalışıldığını belirtiyor.

Bu örneklerden görüldüğü üzere merkezi idare ekonomik değeri yüksek alanlarda girişim ve karar verme yetkisini belediyelere bırakmayarak, dönüşüm alanlarının değerlendirilmesini kendisi yönlendirmek istiyor. Değişim alanlarının ekonomik değerleri ve belediyelerin şimdiye kadarki uygulamaları göz önünde tutulduğunda bu tutum anlaşılabilir olsa da, demokratik kent yönetimi anlayışıyla bağdaşmaz. O bakımdan merkezi yönetimde yönlendirilen planlama süreçlerinde kentsel demokratik katılımların güvenceye alınması ve en azından geliştirilmesi istenen alanlarla ilgili programa yönelik hedeflerin belediyelerle birlikte tanımlanması şarttır.

İmarcı Planlamadan Projeci Planlamaya

Ülkemizdeki kent planlama pratiği ağırlıklı olarak kent ve kasabalarda verilecek imar haklarını belirleyen yasal belgelerin (imar planlarının) üretilmesine yönelik yapıyor. İki boyutlu ifadelerle hangi alanların ne şekilde, ne kadar yapılaşacağını tanımlayan ürünlerin hazırlanmasında kentsel tasarım hemen hemen hiçbir rol üstlenmiyor. Sadece imar düzenlerini tanımlayan pasif anlayışla başarılı bir kent gelişmesi sağlanamadığı için modern planlama anlayışında zaman zaman belediyelerce proje inisiyatifi ele alınarak, kentsel projeler hazırlanmakta, kamu – özel girişim ortaklıklarına zemin hazırlanmaktadır. Çeşitli gerekçelerce zaten yapılması gereken metro istasyonları, kültür ve spor merkezleri, fuar yapıları, resmi yapılar gibi tekil projeleri kentsel çevreyle bütünleştirerek, o projenin harekete geçirebileceği potansiyeller değerlendirilerek tek projenin getireceği kazanımların ötesinde, gerektiğinde var olan imar hakları da yeni proje çerçevesinde yeniden gözden geçirilerek o kentsel çevre için ek değerler yaratılabilir. Kültürel, idari, ticari, rekreasyon, sanayi vs sektörel projelerin başlangıç ivmesi o çevrenin yeniden yapılanmasında tetikleyici rol oynayabiliyor ve ilk ivmenin değerlendirilmesiyle kentsel çevre için artı değer sağlıyor. Ancak burada söz edilen artı değer sadece ekonomik anlamda bir artı değer değil, çevre niteliğinin değerindeki yükselmedir. Kentsel projelerin hazırlanmasında

“deniz feneri” projeleri olarak adlandırılacak ve istenen gelişmeler için çevrelerinde bir çekim yaratabilecek projelerin hazırlanmasına özellikle önem verilmeli ve zaten düşünülen projeleri doğru yerlere yönlendirerek ve o projeleri bir kentsel bütünde ele alarak, hedeflenen kentsel gelişme için onlardan bir çekim merkezi olarak yararlanılabilir. Örneğin bir şehirde ana pazar yeri yeniden düzenlenirken çevre yapısı ve parsellerin kullanımını, çevre yol ve meydanların düzenlenmesini planlamaya dahil etmemek olmaz. Mevcut kent ve kasabaların içine veya yakınına yapılacak yeni sıradan olmayan projelerin mutlaka kentsel tasarım çerçevesinde kentle ilişkilerinin kurulup, yeni yapılanmaların çevreyle tutarlılığının sınanması ve imar haklarının ona göre verilmesiyle kentsel bütünleşme sağlanabilir. Tasarımın en önemli parametrelerinden olan “denge” unsuru ancak üç boyutlu ortaklaştırılmış ve bütüncül kentsel tasarım süreçlerinde değerlendirilebilir.

Bütünleştirme yaklaşımında projeler ya belediye inisiyatifiyle, belediyelerin kendi uzmanlarıncaya da belediyelerce görevlendiren serbest planlama ofislerince hazırlanabilir. O bakımdan ülkemizde “imarçı planlama” anlayışından “proje planlama” anlayışına geçiş zamanı gelmiştir. Sadece imar planı anlayışıyla her ne kadar “düzenli” kentler yaratılsa da, “cazip” kentler ortaya çıkmamaktadır. Kentsel proje hazırlama ihtiyacı hem belediyelerin iç organizasyonunda ve eleman profilinde değişimleri getirir, hem de özel tasarım ve planlama ofisleriyle ortak çalışmaları zorunlu kılar.

Başarı kontrolü planlama sürecinin gerekli bir aşamasıdır. Bu çerçevede şimdiye kadar ülkemizde yapılan yarışmalar sonucunda veya başka yollarla elde edilip gerçekleştirilen kentsel tasarım projelerinin şimdi ne durumda olduğunun önyargısız sistematik değerlendirilmesi tüm meslektaşlara bundan sonraki çalışmaları için yararlı olacaktır.

Kentsel Tasarım Ortak Kültürünün Geliştirilmesi

Bir kentteki kentsel tasarım düzeyi o kentin kültürel düzeyiyle doğru orantılıdır. Kentsel tasarım değerlendirmelerinin sağlıklı olabilmesi, başarılı çalışmaların kamuoyunda kabul görebilmesi, toplum bireylerinin ve özellikle karar vericilerin, nitelikli ortak değerlerle donanımlı

Resim 10: 1990'ların sonunda yeniden düzenlenen Ankara Hacı Bayram Meydanı şimdi otopark olarak kullanılıyor

Resim 11: Kentsel meydan olarak düzenlenen Ankara Hergelen Meydanında şimdi bir “gecekondu” çarşısı yer alıyor

olmasına bağlıdır. Bu değerlerin gelişip yerleşebilmesi bilindiği gibi toplumsal kültürün değişim sürecinde olur ki, bu en zahmetli iştir ve nesiller sürer. Bu süreçte okullara, ailelere, akil kişilere, siyasetçilere, meslektaşlara, medyaya önemli görevler düşer. Kamuya açık süren tartışma ve değerlendirme süreçleriyle duyarlılık artırılabilir. ABD ve Avrupa kentlerin farklılıklarının altında farklı değer yargılarının ve yaşam biçimlerinin yattığı bilinen bir gerçektir. Anadolu kentlerinde görülen yapılanmayla ilgili değer yargılarının eleştirel sorgulanması, uzun dönemde toplumun kentsel çevre zevklerinin gelişimine olumlu katkı sağlar. Nitekim başarılı tarihi çevre projeleri sonucu tarihi çevreye olumsuz bakan toplumsal tutumlar değişmekte, Beypazarı'nda olduğu gibi

Avrupa’da kentsel projeler genellikle kentlerin eskiden yapılaşmış, ancak ekonomik ve sosyal değişim sonucu işlevleri kaybolmuş veya zayıflamış alanlarında geliştiriliyor

böyle kentlerde tarihi çevreye duyarlı yeni değer yargıları ve normlar kendiliğinden yerleşmektedir. Toplumdaki maddi ilerlemeyle bağlantılı olarak kültürel ilerlemenin de güvenceye alınması için çabaların artırılarak sürdürülmesi lazımdır. Kentsel ortak kültürel değerlerin yerleşmediği ortamlarda kentsel suçlar hemşerilerce fark edilmez, sadece duyarlı kişileri üzer ve kentlerin uluslararası standartlarda değer kaybına yol açar. Kentlerin ruhaniyeti kültürlerinin ifadesidir.

Yurtdışından Örnekler

Türkiye kentlerinde gördüğümüz sürekli büyüme olgusu birçok Avrupa kenti için geçerli değildir. “Daralan” Avrupa kentlerinin demografik ve ekonomik yapılarındaki değişim sonucu kentlerin işlevleri kaybolmuş veya zayıflamış kesimlerinin yeniden yapılanması söz konusudur. Eski sanayi ve liman işletmelerinin faaliyetleri durduğu için bu alanlar metruk kalmıştır. Zayıflayan ekonomik hayatın ve dolayısıyla değişen istihdam yapısının bir sonucu olarak, bazı kesimlerde boş konut yapılarının yoğunlaşması, orada hala kalmış kiracıları da semtlerini terk eğilimine sokmuştur. Avrupa’da kentsel projeler genellikle kentlerin eskiden yapılaşmış, ancak ekonomik ve sosyal değişim sonucu işlevleri kaybolmuş veya zayıflamış alanlarında geliştiriliyor. Kent bütünü içinde böyle alanları canlandırmak üzere kentsel çerçeve projeler ve bu çerçevelere göre tanımlanmış kesimlerde çeşitli projeler için olabirlik ve uygulama tasarımları, diğer sosyal, ekonomik önlemlerle birlikte bir geliştirme stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

Yeniden yapılanma süreciyle ilgili Avrupa ülkelerinde farklı kavramlar kullanılmaktadır: Fransa ve İngiltere’de “kentlerin regenerasyonu”ndan veya “yenileme”den söz edilirken, Almanya’da “yeniden yapılanma” (Stadtumbau) ve “yenilenme” (Stadterneuerung) kavramları kullanılmaktadır. Bu çerçevede ülkelerin milli yapısal gelişmeyi teşvik fonları, Avrupa Birliği (AB) fonlarıyla birlikte belirlenen alanlara yönlendirilmektedir. Ekonomik olarak cazip olmayan kesimlerdeki yeniden yapılanma projeleri için Almanya’da son yıllarda hem yeni teşvik olanakları yaratılmış, hem de yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Milli ölçekteki teşviklerin belediyelerce öncelikli gelişme alanlarında kullanılmasını sağlamak üzere dağıtılmasında Avrupa ülkeleri arasında farklı yöntemler izlenmektedir²⁴. İngiltere ve Fransa’da milli kaynakların dağılımında merkezi idare ağırlıklı rol üstlenirken, Almanya’da idari yapının sonucu eyalet idareleri belirleyici olmaktadır. Fransa’da teşvik kaynakları belediyelerle merkezi idare arasında imzalanan bir “kent sözleşmesi” (Contrat de ville) çerçevesinde belirlenen proje ve önlemler için verilmektedir. İngiltere’de merkezi kaynakların dağılımı ülke çapında saptanan “yoksulluk endeksi”ne (Index of Multiple Deprivation) göre yapılmaktadır. Almanya’da ise federal bakanlıkla eyalet bakanlıkları arasında yapılan yıllık sözleşmelerle eyaletlerin nüfus ağırlıklarına ve diğer kriterlere göre federal kaynaklar eyaletlere aktarılmakta ve eyaletler de bu kaynakları belediyelere öngörülen önlemler için vermektedirler. Kaynak kullanımında “karışık finansman” esas olup, belediyelerin merkezi teşvik kaynaklarını kullanabilmeleri, kendi bütçelerinden tamamlayıcı finansman bulmaları önkoşuluna bağlıdır. Önlemler genelde 1/3 federal bakanlık, 1/3 eyalet ve 1/3 belediye katkılarıyla finanse edilir.

Kentsel gelişmelerin yönlendirilmesi büyük ölçüde kamu – özel sektör işbirliğiyle olabileceği için, belediyelerle - girişimciler arasında proje bazında sözleşmelere gidilerek, kimin hangi katkıyı sağlayacağı belirlenir. Kentsel tasarım projelerine bu tür önlemlerin belirlenmesinde ve kamu – özel işbirliği çerçevesinin oluşturulmasında ve uygulama stratejilerinin belirlenmesinde taşıyıcı bir rol düşer. Örneğin kullanılmayan eski hastane alanları, kent içinde terk edilmiş askeri alanlar, havaalanları vb. kentsel tasarım sonucu elde edilen konseptlere (yeni kavramsal yaklaşımlara) göre hazırlanan sözleşmelerle kamu – özel sektör işbirliğiyle yeni işlevlerle geliştirilir.

Kentsel projelerin ve buna bağlı olarak kentsel tasarımın farklı boyutlarına başka örnekler de verilebilir:

Hamburg’da Wihelmsburg semti yaklaşık 50.000 kişinin yaşadığı Elbe nehri üzerinde yer

alan kent merkezine yakın bir adadır. Ağırıklı olarak liman ve endüstri faaliyetlerinin yer aldığı semtte yabancı kökenlilerin oranı diğer semtlere göre daha fazladır. Semt kentsel olumsuz çevre nitelikleri nedeniyle Hamburg'un cazip yaşama semtlerinden değildir. Son yıllarda belirginleşen liman ve endüstri sektörlerindeki yapısal değişiklikler sonucu kentsel alanların daha değerli olarak yeniden geliştirilmesi Hamburg Senatosu'na istenmektedir. Böylece birkaç yıl önce merkeze yakın liman alanlarının teşvikler olmaksızın bir kentsel proje çerçevesinde iş, konut ve kültür alanlarına dönüşümünü hedefleyen "Hafen City" projesinin²⁵ devamı sağlanacaktır. Kent merkezindeki atıl alanların güneye geliştirme hedefine uygun olarak alınan stratejik kararlarla hazırlıklar yapılmakta, projeler geliştirilmektedir. Bu konudaki ilk düşünceler kentin bir kaç yıl önce yapmış olduğu olimpiyat oyunları başvurusu çerçevesinde ortaya çıkmış ve düşünceler giderek kentsel gelişme stratejilerinin yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır.

2003 yılında ilk aşama olarak düzenlenen uluslararası tasarım atölyesinde Wilhelmsburg'un belirli kesimleri için projeler geliştirilmiştir²⁶. Farklı proje ekiplerinin kısmi alanlara yönelik önerilerinden yararlanılarak elde edilen resmi bağlayıcılığı olmayan bir nazım planla (masterplan) semtin kent içindeki konumunu iyileştirecek bir dizi önlem öneriliyor. Kentin ilgili dairelerine değerlendirilerek değişikliklere uğrayan nazım plan temeline oturtulan bir gelişme strateji raporu hazırlanarak eyalet meclisine sunuluyor. Bu çalışmada mekansal önerilerin yanında, organizasyon, gelişme stratejileri ve idari sınırlarla ilgili öneriler de getiriliyor. Kentsel gelişmenin önünü açmak üzere serbest liman bölgesi sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi tavsiyelerden sadece biri. Plan önerilerinin gerçekleşmesini desteklemek ve gelişme stratejisine uygun olarak bir cazibe yoğunluğu yaratmak üzere semtte 2013 yılında gerçekleşecek metropol ölçeğinde önemli iki sergi hedefi konuluyor. "Uluslararası Yapı Sergisi (Internationale Bauausstellung -IBA-)" çerçe-

vesinde uluslararası ölçekte ilgi uyandırabilecek yapılar inşa edilecek ve bu yapılar uluslararası ilgili kamuoyuna bir sergi çerçevesinde yerinde sunulacak. Sergi projelerinin o tarihe kadar tamamlanabilmesi ve etkinliklerin tanıtılabilmesi için gerekli şirket kurulma aşamasında. Semtin cazibesini arttıracak diğer girişim ise serbest alanların değerlendirilmesine yönelik: Uluslararası Bahçe Sergisi²⁷ (Internationale Gartenschau IGS) 2013 yılında bir yaz boyunca bölgesel ölçekte park ve bahçe düzenleme konularında bir çekim merkezi olacak ve semtin olumlu bir simgeyle anılmasına yardımcı olacak. Sergi alanının düzenlenmesi amacıyla hazırlanan peyzaj yarışması 2005 de karar aşamasına ulaştı. Ayrıca semtin başka kesimleri için alt yenileme projeleri üzerinde çalışılıyor. Örneğin atıl duran ve gelişme açısından stratejik bir mevkide olan bir arsanın kullanımına yönelik fikir elde etmek üzere bu kesim tüm Avrupa genç mimarlarına açık *European 8* yarışmasına dahil edildi²⁸. Kentin mevcut kentsel proje teşvik programları bu bölgeye odaklanarak özel ve kamu yatırımlar destekleniyor, 2013 yılına kadar planlanan gelişme sürecinde uzman kişilerin ve hemşeri katılımını sağlamaya yönelik mekanizmalar oluşturuluyor.

Kısaca anlatılmaya çalışılan Hamburg deneyiminde öne çıkan özellikler şöyle sıralanabilir:

- Kentsel gelişme yatırımlarının öncelikli olarak hangi tarafta yapılacağına dair kent yönetiminin politik bir tercihi var ve kentsel projeler ağırlıklı olarak zamanlama hedefleri konarak bu öncelikli kesime yönlendiriliyor.
- Kentsel tasarım bu stratejik kentsel geliştirme projesinin çeşitli aşamalarında ve ölçeklerinde farklı amaçlar için yer alıyor. Nazım plandan uygulamaya, ya da fikir üretmeye yönelik küçük proje paketlerine kadar kentsel tasarım genel sürecin önemli bir ögesi. Küçük proje paketlerinden uygulama projelerine geçiliyor.
- Gelişme stratejileri rapor haline getirilerek kent ve ilçe meclislerine sunuluyor, plan ve

²⁵ www.hafencity.com

²⁶ Sprung über die Elbe – Leap Across the Elbe, Documentation of the International Design Workshop 17.-24. July 2003; Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt. Hamburg; www.hamburg.de/stadt/aktuell/behoerden/stadtentwicklung-umwelt

²⁷ IGS 2013

²⁸ www.european.

projelerin kamuoyunda değerlendirilmelerine dönük iletişim mekanizmaları tanımlanıyor.

- Üst ölçek kentsel tasarım projesi (ana plan) çerçevesinde sektörel hedefler arasındaki dengeler, kurumlar arası görüş alışverişiyle kurulmaya çalışıyor; gelişme programına yönelik hedefler tanımlanıyor.
- Elde edilen tasarımlar ilgili kamuoyu, planlamalardan etkilenen kurum ve kişiler, meraklı hemşeriler ve yerel politikacılar arasındaki fikir alışverişini canlı tutuyor ve alınan kararların şeffaflığına katkı sağlıyor.

Sonuç Olarak: “Kent Plancısı” Yerine “Kent Geliştiricisi”

Yukarıda ele alınan kentsel projeleri hazırlama ihtiyaçları ülkemizde bugünkü “kent planlama” mesleğinin hem eğitiminin, hem de uygulama alanlarının yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Genelde şimdiye kadar gözlediğimiz yasal “plan belgesi” elde etmeye yönelik çalışan ve planın bitmesiyle devreden çıkan pasif rollü tavsiyeci “kent plancısı” rolünün yeniden tanımlanarak genişletilmesi çözüm bekleyen güncel bir konudur.

Gerçi bazı meslektaşlar uzun zamandır sadece bir “plancı” olarak değil, bir “geliştirici” olarak kamu veya özel sektörde projeler üzerinde çalışsalar da, kentlerin sayısı düşünüldüğünde bu oran çok düşüktür. Kentsel projeler üzerine çalışan plancı, “plan belgesi” elde etmenin ötesinde, kentsel gelişme hedeflerinin sadece resmi / gayri resmi ya da bağlayıcı olan / olmayan süreçlerde tanımlanmasına katkı sağlamakla kalmayıp, bu hedeflere ulaşılması için gerekli süreci ve projeleri de tanımlayan ve onların uygulanmasına yönlendirici olarak eşlik eden, inisiyatifli bir uzmandır. Her ne kadar bir ekip içinde yer alacak da olsa, kentsel tasarım, finansman, gayrimenkul ve iletişim bilgisi bu uzmanlığın ana donanımlarındandır. Tasarım yaratıcı bir etkinlik olduğu için sadece öğrenilmiş bir iş değil, aynı zamanda bir yetenek meselesidir. O bakımdan bu iş özellikle kentin müstesna kesimlerinde, yarışma yapılmadığı durumlarda, konu üzerine uzmanlaşmış ve gerçekleştirdiği ürünlerle kendini ispat etmiş yetenekli ekiplere, plancılara, mimarlara, peyzajcılara bırakılacak bir görevdir. Ancak, kent tasarımlarının ortaya

çıkacağı süreçleri hazırlayarak yönlendirmek ve tasarımların çerçeve koşullarını tanımlamak kent geliştiricilerinin olağan işidir.

Kentlerimizdeki yaşam kalitesini yükseltmek için hem kentsel projelere, hem de proje geliştiricilerine ihtiyaç olduğu şüphesizdir. Bunun için hem belediyelerin, hem de merkezi idarenin projesi ve önlemleri özendirici anlayışla yeniden yapılması ve bu anlamda projeler üretmesi şarttır. Üretilecek yeni projeler hem üniversitelerdeki eğitim programlarının yeni gereksinmelere göre farklılaştırılmasına, hem de özel sektördeki uzmanlık bürolarının çoğalmasına yol açabilecektir.

Kaynakça:

- Arida Ayssar, Quantum City, London 2002; www.quantumcity.com
- Benevolo Leonardo, Geschichte der Architektur des 19. und 20. Jahrhunderts, 1978, 6. Auflage; 1994
- Cerdà, The Barcelona Extension (Eixample); Generalitat de Catalunya, Barcelona 2001
- Le Corbusiers “Charta von Athen” Texte und Dokumente, Kritische Neuausgabe, Herausgegeben von Thilo Hilpert 2. Auflage, Braunschweig / Wiesbaden 1988
- Sitte Camilo, Der Staedtebau; Wien 1909, Reprint Braunschweig; Wiesbaden 1983
- Sprung über die Elbe – Leap Across the Elbe, Documentation of the International Design Workshop 17.-24. July 2003; Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt, Hamburg 2004
- Stadtumbau in europaeischen Staedten mit Strukturkriese; Werkstatt: Praxis; Heft 37, Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung, Bonn 2005
- Stübgen, Joseph, Der Staedtebau. Reprint der 1. Auflage von 1890. Braunschweig, Wiesbaden 1980
- Vardar Ali, “Meydansız Kentler”, Planlama 90/3-4; sayı 8; Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara 1991
- Vardar Ali, Kentlerin Yenilenmesi Üzerine, Şehir Kent Kültürü Dergisi, Sayı 19, Eylül 1988, İstanbul; s. 82-85
- Vardar, Ali; “Kentsel Tasarımın Farklı Çehreleri”; Planlama 97/2; sayı 16, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara 1998
- Wickersham, Jay; Jane Jacob’s critique of zoning: From Euclid to Portland and beyond; Boston College Environmental Affairs Law Review; Summer 2001